

UMSÖGN

Umsögn um brottfall sjálfstæðrar rannsóknareiningar Hagstofu Íslands

Til	Efnahags- og viðskiptanefnd Alþingis
Mál	133. mál, þingskjal 133 - Hagstofa Íslands og opinber hagskýrslugerð
Umsagnaraðili	Arnar Elvarsson, einstaklingur
Dagsetning	19. október 2026

Afstaða: Styðja að tvíverknaði við þjóðhagsspár sé eytt og Hagstofan einbeiti sér að kjarnastarfsemi, en aðeins með fullu gagnsæi um forsendur fjármálaáætlana, óháðu gæðamati og mælanlegri hagræðingu.

Umsögn þessi er persónuleg afstaða umsagnaraðila. Hún byggir á sjálfstæðisstefnu um frelsi og ábyrgð einstaklinga, hóflega skattheimtu, ráðdeild, eignarrétt, valddreifingu og skýrt regluverk. Hún er ekki opinber umsögn eða yfirlýsing Sjálfstæðisflokksins.

1. Hvað málið snýst um

Frumvarpið er stutt: það fellir brott lagaákvæði sem skyldar Hagstofu Íslands til að starfrækja sjálfstæða rannsóknareiningu aðskilda hagskýrslugerðinni. Einingin hefur frá 2010 birt þjóðhagsspár um meðal annars hagvöxt, fjárfestingu, verðbólgu og vinnumarkað og þar hafa verið um fjögur stöðugildi.

Áætlanir hins opinbera byggjast nú á þjóðhagsspám Seðlabanka Íslands. Ráðuneytið fær jafnframt óbirtar viðbótarupplýsingar frá bankanum, metur sjálft vexti, ferðamannafjölda og launavísitölu að hluta og framlengir þriggja ára spá bankans um tvö ár fyrir fimm ára fjármálastefnu og fjármálaáætlun.

- Markmiðið er að forðast tvíverknað og færa starfsfólk rannsóknareiningarinnar að brýnum umbótum í kjarnastarfsemi Hagstofunnar.
- Meðal umbótaverkefna eru ný aðferð við þjóðhagsreikninga og betri hagtölur um vinnumarkað og mannfjölda.
- Ekki er í frumvarpinu gert ráð fyrir beinum sparnaði þótt lögbundnu verkefni sé fækkað.
- Lögin eiga að öðlast gildi þegar í stað.

2. Mat umsagnaraðila

Það er skynsamlegt að hið opinbera greiði ekki fyrir tvær sambærilegar þjóðhagsspár sem byggjast að verulegu leyti á sama líkani. Hagstofa á fyrst og fremst að tryggja tímanlegar, traustar og samanburðarhæfar opinberar hagtölur.

Breytingin dregur þó úr fjölbreytni opinberra spáa og færir hluta forsendugerðar inn í ráðuneyti. Sérstaklega skiptir máli að viðbótarupplýsingar bankans, eigin útreikningar ráðuneytisins og tveggja ára framlenging spár séu sýnileg. Annars verður erfiðara fyrir Alþingi og almenning að sannreyna forsendur fjármálastefnunnar.

Ráðdeild felst ekki aðeins í að fella niður lagaskyldu heldur að sýna hvaða árangur fæst fyrir mannafla og fjármuni sem losna. Umbæturnar eiga því að fylgja mælanlegri áætlun, opinberu kostnaðarmati og óháðri eftirfylgni.

3. Tillögur að breytingum

Eftirfarandi orðalag er sett fram sem efnisleg tillaga. Nefndarsvið getur lagað greinanúmer, tilvísanir og lagatæknilegt orðalag án þess að efni tillagnanna breytist.

3.1. Birta allar forsendur fjármálaáætlana

Tillaga að orðalagi:

Við frumvarpið bætist ný grein um breytingu á lögum nr. 123/2015: „Þegar þjóðhagsspá er lögð til grundvallar fjármálastefnu eða fjármálaáætlun skal ráðuneytið samtímis birta allar tölulegar forsendur sem það notar, þar á meðal viðbótarstærðir, eigin útreikninga, frávik frá opinberri spá og aðferð við framlengingu hennar. Trúnaðarskylda getur aðeins takmarkað birtingu einstakra frumgagna, ekki niðurstöðu eða aðferð.“

Rök: Alþingi getur ekki metið raunhæfi útgjalda, tekna og skuldastöðu ef hluti forsendanna er óbirtur. Gagnsæi er sérstaklega mikilvægt þegar ráðuneytið reiknar sjálft stærðir sem áður komu úr sjálfstæðri einingu.

3.2. Óháð árlegt gæðamat á þjóðhagsforsendum

Tillaga að orðalagi:

Í sömu grein verði kveðið á um: „Fjármálaráð birtir árlega, áður en fjármálaáætlun er afgreidd frá Alþingi, sjálfstætt mat á því hvort þjóðhagsforsendur hennar séu varfærnar, innbyrðis samræmdar og í samræmi við spár annarra viðurkenndra fagaðila. Ráðið skal sérstaklega meta óbirtar viðbótarstærðir og framlengingu spár umfram opinbert spátímabil.“

Rök: Ein sameiginleg spá getur samræmt hagstjórn en einnig skapað sameiginlega blinduþletti. Létt og óháð gæðaskoðun kemur að hluta í stað þess að tvær opinberar stofnanir framleiði fullar spár.

3.3. Mælanleg hagræðingar- og umbótaáætlun Hagstofunnar

Tillaga að orðalagi:

Við lögin bætist ákvæði til bráðabirgða: „Forsætisráðherra birti fyrir 1. apríl 2027 þriggja ára áætlun um ráðstöfun stöðugilda og fjármuna rannsóknareiningarinnar. Þar komi fram kostnaður, tímasett markmið og mælikvarðar um gæði, tímanleika og endurskoðun þjóðhagsreikninga, vinnumarkaðstalna og mannfjöldatalna. Árleg framvinduskýrsla verði birt með ársreikningi Hagstofunnar.“

Rök: Brottfall lögbundins verkefni á að skila sannanlegum ávinningi. Opin áætlun tryggir að mannaflinn renni í skilgreind kjarnaverkefni í stað þess að svigrúmið hverfi í almennan rekstur.

3.4. Varðveisla gagna, líkana og samanburðarhæfni

Tillaga að orðalagi:

Við ákvæði til bráðabirgða bætist: „Hagstofa Íslands skal varðveita og gera opinberlega aðgengileg eldri spágögn, lýsingar á aðferðum, forsendur og endurskoðunarsögu rannsóknareiningarinnar, eftir því sem lög um trúnaðarupplýsingar heimila. Tryggja skal varanlegar vefslóðir og vélrænt lesanlegt gagnasnið.“

Rök: Söguleg gögn gera fræðimönnum, fyrirtækjum og stjórnvöldum kleift að meta spáskekkjur og bæta ákvarðanir. Lokun einingar má ekki eyða þeim opinbera þekkingarauði.

3.5. Úttekt eftir tvö ár og endurmat á fyrirkomulagi

Tillaga að orðalagi:

Við lögin bætist: „Ríkisendurskoðun geri eigi síðar en 1. júlí 2029 úttekt á hagræðingu, gæðum og tímanleika hagtalna, gagnsæi þjóðhagsforsendna og spáskekkjum eftir breytinguna. Forsætisráðherra leggi niðurstöðuna fyrir Alþingi ásamt afstöðu til þess hvort lagabreytinga sé þörf.“

Rök: Frumvarpið byggir á væntum ávinningi en setur ekki fram sparnaðartölu. Tímasett, óháð úttekt gerir Alþingi kleift að kanna hvort einföldunin hafi skilað betri þjónustu og raunverulegri ráðdeild.

4. Niðurstaða

Lagt er til að frumvarpið verði samþykkt með framangreindum skilyrðum. Þá er tvíverknaði eytt og kjarnastarfsemi Hagstofunnar styrkt án þess að sjálfstæði, gagnsæi og aðhald í hagstjórn veikist.

Virðingarfyllt,

Arnar Elvarsson
einstaklingur

[Frumvarpið - þingskjal 133](#) | [Ferill 133. máls](#)